

ARTYKUŁY I ROZPRAWY

RENATA KUCHARZYK* | INSTYTUT JĘZYKA POLSKIEGO POLSKIEJ AKADEMII NAUK, KRAKÓW

Formacje z sufiksem *-icha/-ycha* w wypowiedziach internautów

Słowa kluczowe: słowotwórstwo, leksyka ekspresywna, sufiks *-icha/-ycha*, Internet, polszczyzna potoczna, gwary polskie.

doi: <http://dx.doi.org/10.31286/JP.99.4.1>

Przedmiotem rozważań w tym artykule są derywaty z sufiksem *-icha/-ycha*, z którymi w ostatnim czasie coraz częściej możemy zetknąć się w języku potocznym, rozumianym jako stylizacyjno-komunikacyjna odmiana języka (Dunaj 1994). W polszczyźnie ogólnej z tym sufiksem spotykamy się bardzo rzadko. Renata Grzegorzczkowska i Jadwiga Puzynina (1979: 90) stwierdzają, że to „typ prawie całkowicie poza zasięgiem języka ogólnego”. Jak podają, SJP^{Dor} notuje 12 rzeczowników z przyrostkiem *-icha* oraz jeden z wariantem *-ycha*. Badaczki konstatują, że derywaty z tym formantem to głównie nazwy istot płci żeńskiej z nacechowaniem ekspresywnym rubaszno-niechętnym lub żartobliwym, np. *Cyganicha*, *Kozaczycha*, *guślarzycha*, ponadto nazwy wódek: *buraczycha*, *ziemniaczycha* oraz nazwy roślin: *ognicha*, *rzepicha* i *oblepicha* (Grzegorzczkowska, Puzynina 1979: 90).

Także ogląd polszczyzny historycznej prowadzi do wniosku, że formant ten nie był produktywny. W monografii poświęconej słowotwórstwu języka doby staropolskiej znajdujemy informację, że formant *-icha/-ycha* pojawia się bardzo rzadko: *opacicha* ‘przełożona klasztoru’, *ropicha* ‘wesz głowowa’, *rzeżycha* ‘rzeżucha’ (Kleszczowa (red.) 1996: 67–68). Zaledwie kilka derywatów z tym sufiksem wymienia Artur Rejter (2006: 121, 129, 132) w pracy poświęconej leksyce ekspresywnej w historii języka polskiego.

Derywaty z przyrostkiem *-icha/-ycha* dosyć licznie występują natomiast w gwarach. Wiele takich formacji wymienia Henryk Gaertner (1934: 330) i pisze, że: „z wyjątkiem *przeorychy* u Słowackiego i *starczychy* u Zapolskiej rzeczowniki te występują tylko w mowie ludowej”¹. Władysław Cyran (1977: 104), analizując występowanie tego przyrostka, stwierdza nawet, że „w gwarach jest to formant wyraźnie produktywny”. Tworzy on nazwy działacza (*bodzicha*, *gonicha*), nazwy narzędzi (*skrobicha*, *wiercicha*), nazwy czynności (*kurzycha* ‘zamiąć, zadymka’), nazwy przestrzenne (*zawalicha* ‘miejsce, gdzie zawaliła się karczma’), nazwy istot płci żeńskiej

* renata.kucharzyk@ijp.pan.pl; ORCID 0000-0003-3197-0336

¹ Warto jednak zauważyć, że w twórczości Juliusza Słowackiego wyrazów z tym sufiksem jest więcej: *szewczycha*, *guślarycha*, *janczarycha*, *jaskółczycha* i *siekierycha* (Ćwik 1909: 35–36).

(*bocianicha* ‘samica bociana’, *bracicha* ‘żona brata’), nazwy znamionujące (*bialicha* ‘krowa biała’, *byczycha* ‘kobieta rozrosła jak byk’, *chłopicha* ‘dziewczyna lubiąca chłopów’), nazwy powiększające (*podgardlicha*, *rzepicha*) (Cyran 1977: 104–105). Produktywność sufiksu *-icha/-ycha* w gwarach potwierdzają też inne opracowania (por. m.in. Bąk 1968: 37; Warchoł 1973: 165; Grabias 1980: 45; Kowalska 1993: 202; Reichan (red.) 1999; Marciniak-Firadza 2013: 160–161).

Oprócz tworzenia licznych apelatywów formant ten w gwarach tworzył także nazwy własne. Służył do urabiania przede wszystkim formacji marytonimicznych, np. *Ślimaczycha*, *Zdanowicycha*, *Antonicha* (Zaręba 1983: 510–511; Kowalska 1993: 204). Tworzył ponadto nazwy córek, np. *Talarczycha*, *Banaszczycha*, niekiedy od nazw zawodu lub funkcji ojca, np. *kowalicha*, *sołtysicha* (Warchoł 1973: 162–163; Kowalska 1993: 207). O tworzeniu patronimików z przyrostkiem *-icha* w gwarach piszą też Leszek Moszyński (1958: 33–34) i Władysław Cyran (1960: 180). Trzeba dodać, że formant *-icha* tworzył również toponimy, np. *Wypnicha* – nazwa wsi, *Gilicha* – nazwa łąki (Smoczyński 1963: 83–104).

Jerzy Sierociuk (1999: 73–74) zwraca uwagę, że w pracach poświęconych słowotwórstwu języków słowiańskich wyrażany jest zasadniczo pogląd, iż sufiks *-icha* ma proveniencję wschodniosłowiańską. Taką informację znajdziemy choćby w *Słowniku prasłowiańskim*. Czytamy tam, że sufiks ten

jest produktywny tylko we wschodniosłowiańskim (głównie w rosyjskim), gdzie tworzy przede wszystkim nazwy istot płci żeńskiej od odpowiednich nazw męskich. W rosyjskim spotyka się także derywaty odprzymiotnikowe i dewerbalne (zwykle ekspresywne *nomina agentis*, np. *spicha* ‘kobieta śpioch’). [...] W innych językach słowiańskich sufiks *-icha* jest wyjątkowy, albo nawet całkiem nieznan (Sławski (red.) 1974: 73).

O ruskiej proveniencji sufiksu pisze też Alfred Zaręba (1983: 510). Odmiennego zdania jest Stefan Warchoł (1973: 164). Wskazuje on na rodzimość formantu *-icha/-ycha*:

Mając jednak na względzie fakt, że w gwarach badanych jest on w funkcji tworzenia nazwisk córek, a także nazw własnych krów, używany jeszcze i dziś niemal powszechnie przez pokolenie najstarsze, należy dodatkowo podkreślić, że jest to formant rodzimy, polski, a nie jak twierdzi A. Zaręba, genetycznie ruski.

Potwierdzeniem tego byłoby występowanie omawianego sufiksu w gwarach niemających kontaktów z gwarami wschodniosłowiańskimi. Formacje apelatywne z tym sufiksem odnotowano między innymi na Mazowszu (Kowalska 1993) i w gwarach Polski zachodniej (Sierociuk 1999). Przyrostek ten znajdziemy też w gwarach kaszubskich (Indeks 1991: 40). Wyrzykowa kwerenda SGP PAN pokazuje, że derywaty z tym sufiksem występują – poza wymienionymi obszarami – także w Małopolsce (np. *babicha*, *cielicha*, *chrześcicha*, *dziobalicha*).

Warto zauważyć, że sufiks *-icha*, podobnie jak inne przyrostki z elementem *-ch-*, w całej niemal Słowiańszczyźnie ma nacechowanie ekspresywno-hipokorystyczne (Smoczyński 1963: 60–71; Warchoł 1973: 164). Potwierdza to również Maria Wojtyła-Świerzowska (1974: 119)

w pracy o prasłowiańskich nazwach działacza. Stanisław Grabias (1980: 68) wymienia sufiks *-icha* wśród formantów ekspresywnych kontekstowo (w wypadku nazw osób – ekspresywność w każdym kontekście, nacechowanie pejoratywne).

Wydawać by się mogło, że dzisiaj formant, którego występowanie ogranicza się w zasadzie do gwar, jest skazany na zanik. Ogólna sytuacja gwar, daleko posunięta dezintegracja, gwałtowne kurczenie się przestrzeni ich funkcjonowania nie sprzyjają utrzymywaniu się wyrazistych cech gwarowych, a za taką cechę należy uznać sufiks *-icha*. Co więcej, już blisko pięćdziesiąt lat temu jeden z językoznawców badających funkcjonowanie tego przyrostka w gwarach wskazał na jego recesywność (Warchoń 1973: 165).

W tej sytuacji zaskakuje pojawianie się coraz to nowych derywatów z omawianym formantem. Przyjrzyjmy się bliżej formacjom z sufiksem *-ichal/-ycha*, które znalazły się w tekstach zamieszczonych w Internecie. Materiał został wyekscerpowany przede wszystkim z forów internetowych, w mniejszym zakresie z blogów, ekscerpty z innych źródeł zdarzają się sporadycznie². Zgromadzony zbiór liczy ponad 180 derywatów i z pewnością można by go jeszcze powiększyć. Wydaje się jednak, że dla pokazania funkcjonowania formantu *-ichal/-ycha* w języku potocznym jest to zbiór wystarczający. Nie ma też możliwości – ze względu na ograniczenia objętościowe artykułu – pokazania wszystkich wyekscerpowanych przykładów. Prezentujemy więc najliczniejsze kategorie słowotwórcze³. Nie definiujemy każdego z wymienionych leksemów – znaczenie wyrazu zwykle łatwo odczytać z jego struktury i przyporządkowania do odpowiedniej kategorii. Definicje pojawiają się wyłącznie wtedy, gdy mogą pojawić się wątpliwości co do znaczenia przywoływanego wyrazu. Wybrane przykłady pokazujemy w szerszych kontekstach, aby zobrazować ich funkcjonowanie w tekstach.

1. Nazwy nosicieli cech:

– rzeczowniki osobowe, np. *bladzicha*, *bystrzicha*, *chłopaczicha*, *chłopicha*, *cycolicha*, *cyculicha*, *czyścicha*, *ładnicha*, *młodzicha*, *modnicha*, *niedźwiedzicha*, *pazernicha*, *pięknicha*, *porządnicza*, *skromnicha*, *słodzicha*, *starycha*, *strojnicha*, *szczurzicha*, *ślepicha*, *ślicznicha*, *tłuszczicha*, *uparcicha*, *wrednicha*, *wstrętcicha*, *wygodnicha*, *zębolicza*, *zgrabnicha*

Mi się podoba porcelana właśnie z ciemnymi włosami i oczami. Ale ja – *bladzicha* – mam tę bladeść taką sino-niezdrową. Delikatnie się więc przyciemniam na tyle, żeby nie wyglądać staro i sztucznie (<http://www.samebaby.com>);

Ten pomnik to totalna paranoja! Raz, że jest brzydki, ta pseudo-łuczniczka wygląda jak jakaś *chłopicha* a dwa, że głupotą jest stawianie podobnego pomnika, bo oryginał jest zbyt daleko od Rynku (<http://forum.gazeta.pl>);

2 Do pozyskania materiału leksykalnego wykorzystano wyszukiwarkę Google. Lokalizując cytaty, dla oszczędności miejsca podano jedynie adresy witryn głównych. Wypowiedzi internautów przytaczane są zasadniczo w pisowni oryginalnej. Poprawiono tylko niektóre literówki, wpływające na zrozumiałość tekstu. Omawiane derywaty zostały wyróżnione kursywą dla łatwiejszego odnalezienia w tekście. Dostęp do cytowanych stron – styczeń 2019 r.

3 Odwołujemy się tutaj do opisu kategorii słowotwórczych zawartego w opracowaniu R. Grzegorzyczkowej (1981). Zaliczenie derywatu do określonej kategorii może niekiedy budzić wątpliwości ze względu na możliwą wielomotywacyjność, o której więcej w dalszej części artykułu.

Ja to bym chciała, aby córca piła trochę mleka z butli, ale ona nie chce, może ja nakarmić nie wiem ile dać pić wodę a i tak chce cyca, moja *cycolicha*; (<https://forum.parenting.pl>);

Adriana *młodzicha* jesteś 😊 fakt, z wiekiem metabolizm się zmienia (spowalnia) niestety 😞 moja kuzynka mi zawsze mówi, że mam się odchudzać póki młoda jestem, bo później idzie coraz wolniej (<http://wizaz.pl>);

mogę powiedzieć tylko, czytając was, że wołała bym modową wieśniarę, niż miastową *modnicę* (<https://kobiety-kobietom.com>);

Dziewczyny czy Wasze dzidzie są ułożone już nóżkami do góry?? Bo moja *uparcicha* cały czas nie chce zmienić pozycji. Ciekawe czy jest jeszcze szansa na to, że się odwróci (<https://styl.fm>);

Moja *wrednicha*. Krzyczy na mnie że nie pisze do niej, i sexi fotki wstawia na fcb (<https://1shotzkill.pl>);

Ta Twoja dzidzia to chyba pod żebrami się chowa 😞 Ale z ciebie *zgrabnicha*... Ja się boję że ja po porodzie będę mieć taki brzuch jak Ty teraz w ciąży (<https://forum.mjakmama24.pl>);

– rzeczowniki nieosobowe, np. *czyścicha* ‘wódka’, *mleczicha* ‘krowa lub koza dające dużo mleka’, *rzadzicha* ‘substancja o rzadkiej konsystencji’, *szumicha* ‘zamieszanie, zamęt’, *zarąbicha* ‘coś budzącego uznanie’, oraz nazwy roślin, np. *chropicha*, *skrobicha*, *stulicha*, *zroslich*

ja nie paliłem nie palę i nie mam zamiaru palić. jakoś mnie machy nie kręcą wolę się napić pifa lub *czyścichy* (<https://www.sfd.pl>);

Normalna, duża koza w dodatku najlepsza moja *mleczicha*. Mleczności nie mierzyłam fachowo (www.kozolin.dbv.pl);

Nikt niestety nie chciał, *rzadzicha* plus chemiczny posmak to kompozycja niezjadliwa dla domowników :((<https://dieta.pl>);

Dobrze czytam? Żołędzie na kawę? Do nalewek, herbatek, dżemów, soków, trzeba jeszcze dodać wino. Szczególnie z jeryn i *skrobichy* ([łowiecki.pl](http://lowiecki.pl)).

2. Nazwy żeńskie, np. *buraczicha*, *brzydalic*, *chuliganic*, *czorcic*, *gamonic*, *głupolic*, *kanclerzic*, *kłamczic*, *konowalic*, *łobuzic*, *nicponic*, *premierzic*, *pyskolic*, *rudzielic*, *sędzic*, *smarkacic*, *województic*, *zezolic*, *zgrędzic*, *ziomalic*

TY już zawsze będziesz buraczką sztuczną nadymaną *buraczycą* (rozrywka.dziennik.pl);

Ale *brzydalic*...masakra...te narysowane brwi...i te usta glonojada...koszmar...patykiem bym jej nie dotknął... (<https://m.sportowefakty.wp.pl>);

A ta *gamonic* tam się przykleja i psuje powietrze. DO pracy kobieto nie zagospodarowana a nie psujesz Marioli drogę do fotela (<https://terazgostynin.pl>);

Jak jest ślisko, to nieraz wywinę kozła i mam siniaki na całym ciele. Już wiesz, jestem taką *głupolicą* ze wsi (<https://doci.pl>);

Dlaczego pani jest taką bolszewicką *kłamczychą*? Albo głupia albo niedouczona. Radzę czytać ustawy ze zrozumieniem (<https://twitter.com>);

Moja mała *nicponicha* (zmęczona i) zadowolona, a to najważniejsze :-) polecam (<https://www.facebook.com>);

A kogo kretyńko twoje poparcie albo twoje chciejstwo obchodzi? Następna *smarkacicha* której się wydaje, że jest jakąś wyrocznią i jej zdanie się liczy w życiu innych ludzi (<https://f.kafeteria.pl>).

3. Nazwy ekspresywne i augmentatywne:

– rzeczowniki osobowe, np. *aktorzycha, babicha, babulicha, biedulicha, brzydulicha, cielicha, cyganicha, dewocicha, diablicha, dziewczynicha, gwiazdzicha, kobiecicha, komunicha, krowicha, kucharzycha, małpicha, niemczycha, psotnicha, pudernicha, pyskulicha, raszplicha, siostrzycha, sołtysicha, studencicha, suczycha, szkapiccha, szwedzicha, teścicha, wiedźmicha, zołzicha, żabich*

Oriana to zakłamana stara *dewocicha*, ocenia innych wyłącznie po pozorach i chce wszystkimi rządzić (www.telenowele.fora.pl);

W nieco odleglejszych czasach mierny aktor, albo pretensjonalna *gwiazdzicha* wywoływali awanturę, czy skandal, wg zasady – niech piszą o nas, dobrze czy ŹLE, byle z nazwiskiem (<https://vulpianplus.wordpress.com>);

My jechaliśmy po południu. I najdłużej jechaliśmy 3h. Wsadziłam ją do auta po posiłku w porze drzemki...ale *małpicha* spać nie chciała (<https://www.babyboom.pl>);

Sprzedawane tam pączuchy są może i małe, mogłyby mieć trochę ciekawsze nadzienie, a nawet pomarańczową skórkę, ale i tak pomimo tych braków są najlepsze na świecie... No dobra... najlepsze w znanych mi rejonach Poznania... Ponieważ *siostrzycha* moja ma przy Głogowskiej sklep, z którego do w.w. pączkarni jest rzut beretem, każda wizyta u niej jest połączona z wielkimi pączkowymi zakupami, na czym cierpi niezmiernie i niezmiennie jarkowa linia... (<https://forum.murator-dom.pl>);

To stara *śędzicha* wychowana na prawie stalinowskim, komunistycznym. Sędziowie i prokuratorzy którzy kłamią lub udają że nic nie zapamiętali jak ci z Amber Gold powinni być wyrzuceni z pracy i na bezrobocie (<https://vilook.com>);

Fajno się bawiłam. Miejsce jest niezawodne. Zawsze znajdę tam to, czego szukam – Ci sami ludzie, ta sama muzyka, ten sam wystrój, taki sam klimat. Poczułam się jak panienka, *studencicha* normalnie;) (<https://f.kafeteria.pl>);

święta racja, jak *teścicha* chce kupować to niech kupi a Agatka sama zdecyduje co z nim ma robić, a sprawa chrzcin niech mąż się martwi i wyjaśni sprawę z mamusią (<https://www.babyboom.pl>);

– rzeczowniki nieosobowe, np. *beczycha*, *bombicha*, *brodzicha*, *cebulicha*, *czapicha*, *grypicha*, *grzybicha* ‘grzybica’, *kaczycha*, *kapuścicha*, *karcicha*, *klapicha*, *kocicha*, *koronicha* ‘koronka’, *koszulicha*, *łatwicha* ‘łatwizna’, *miłościcha*, *mordzicha*, *niedzielicha*, *pierzynicha*, *plócicha* ‘płóć’, *prościcha* ‘coś prostego do wykonania’, *różycha*, *ropicha*, *rozpierzdicha*, *rzeczywicha*, *sikorzycha*, *szkapicha* ‘licha klacz’, *szmacicha*, *torbicha*, *wodzicha*, *wronicha*, *zniczulicha*, *zupicha*

Gapa w pośpiechu przyciągnęła ryfel za blisko mocowania rączki drzwiowej i ta zablokuje otwieranie *klapichy*... albo ją przytniesz (<http://landklinika.pl>);

Gdy *kocicha* widzi że kładę się do łóżka spać od razu przychodzi i śpi ze mną do rana :) Sesja zdjęciowa zbliża się dużymi krokami, jestem przerażona, *kocicha* miewa swoje humorki i boję się że będzie niezadowolona tak dużą ilością osób w domu (<https://www.kociarze.pl>);

A ja mam permanentne motyle w brzuchu i to nie z powodu zakochania, bo to już raczej dojrzała *miłościcha* jest a z powodu zamieszkania. Nie powiem, bardzo miłe uczucie (<http://polkawwalii.blox.pl>);

Także uczyłam się kuchni niemieckiej i przez to mam do dzisiaj przepis na ciasto orzechowe. Jest bardzo łatwe w przygotowaniu, bo wszystko się wrzuca do miski, miesza i wkłada się do piekarnika. No i tyle. Nawet nie wiedziałam, że to taka *prościcha* (<http://www.niemcyopieka.pl>);

Destabilizacja Turcji ma dla CIA dodatkową zaletę – Turcja jest wiernym sojusznikiem USA pod warunkiem że ma za to płacone z góry (w przeciwieństwie do polskich frajerów co posyłają wojско za friko a potem „sojusznik” robi ich w konia). *Rozpierzdicha* w Turcji będzie trwać aż do skutku, no chyba że Erdogan zawzoruje się na Assadzie (<https://marucha.wordpress.com>);

Tak to właśnie wygląda szara *rzeczywicha*. Jeden Cię ozłoci, a drugi będzie stękał, nie mając do tego żadnych podstaw (<https://www.elektroda.pl>);

Kozaki bardzo modne w tym sezonie, *torbicha* też fajna. Lubię Cię taką uśmiechniętą, fajny klimat zdjęć. Bardzo mi się wszystko podoba (<http://www.adriana-style.com>);

Wronichy znowu wróciły. Rozpierają się już na bramce na boisku, a na latarni siadają dla odpoczynku co bardziej wyróżnione w stadzie sztuki (<https://niezalezna.pl>).

4. Nazwy wykonawców czynności, np. *bździcha*, *grzebicha*, *kopcicha*, *lecicha* ‘ważka’, *pierzdicha*, *pieścicha*, *przytulicha*, *rządzicha*, *smrodzicha*, *skrobicha*, *sraczycha*, *śmiecicha*; w tej kategorii liczny zbiór nazw kobiet rozwiązłych, np. *gziucha*, *jeździcha*, *klapicha*, *klepicha*, *klapicha*, *rozdziałwicha*, *rozklapicha*, *rozklepicha*, *rozkładzicha*, *rozkraczycha*, *rozwalicha*⁴

Co do otwierania szafek to się normalnie boję, bo on taka *grzebicha* że wszędzie zajrzy. A paluszki sobie już raz zamknął w szufladzie, oj bolało :((<https://styl.fm>);

4 W zebranych materiałach jest znacznie więcej określeń kobiet niemoralnie się prowadzących, jednak pominięto te przykłady, których podstawami są najbardziej dosadne wulgaryzmy.

ale nie powiem że bardzo grzeczna jest, bo skakanie po kanapie i wchodzenie na stół to Jej hobby 🐾 za to *przytutulicha* niesamowita, kilka razy dziennie przychodzi i całuje nas, przytutula, boska jest!!! (<https://forum.mjakmama24.pl>);

Niech „szefstwo” dopóki ich jeszcze nie wywieźli na taczkach pełnych gnoju, nie rozgląda się za nowym partnerem dla tego damskiego karampuka, tylko niech znajdzie coś nowego i nieodrażającego. A ta *rozklapicha* i tak sama sobie znajdzie partnera, towarzysza życia, czy jak tam te związki teraz się nazywają (<https://rozrywka.dziennik.pl>);

A wiesz, że oni (nasze psy) pasowaliby do siebie, ona taka prawdziwa kobietka, trochę kokietka a trochę *rządzicha*, ustawia dwa pozostałe (livingonmyown.pl);

To nie feministki tylko k**wy *skrobichy* tyle w temacie (<http://televizjarepublika.pl>);

Eden, u mnie rośnie na stronie południowej, kratka z marketu budowlanego, ma prawie osiem lat. New Dawn powiem tak, lubię jej delikatne porcelanowe kwiaty, ale ... *śmiecicha*, inna liga, mam ją bo dostałam a prezentów się nie wyrzuca, a Róż to już na pewno nie (<https://www.ogrodowisko.pl>).

Sufiks *-icha* najczęściej wykorzystywany jest do urabiania nazw ekspresywnych i augmentatywnych, w następnej kolejności sytuują się nazwy nosicieli cech, potem nazwy żeńskie. Nieco mniej jest nazw wykonawców czynności z tym sufiksem. Zdarzają się też derywaty reprezentujące inne kategorie słowotwórcze, na przykład nazwy środków czynności, ale jest ich mało, więc pomijamy je w tym miejscu.

Omawiany formant tworzy derywaty przede wszystkim od rzeczowników i przymiotników, nieco rzadziej podstawami słowotwórczymi są czasowniki. W wypadku derywatów odrzeczownikowych przeważają derywaty od rzeczowników rodzaju żeńskiego. Jedyne w obrębie nazw żeńskich mamy do czynienia niemal wyłącznie z podstawami będącymi rzeczownikami rodzaju męskiego. Sporadycznie pojawiają się też derywaty od rzeczowników rodzaju nijakiego, na przykład *mleczycha*. Warto też wspomnieć, że zdarzają się wypadki przyłączania sufiksu *-icha* do podstaw będących partykułami, na przykład *oczywicha* (< *oczywiście*), *rzeczywicha* (< *rzeczywiście*). Utworzony derywat też jest partykułą:

Lejdi z Podkarpacia usunęła mój komentarz i *oczywicha* zablokowała mnie ;) Szlocham (<https://ask.fm>);

Prawda jest taka, że Lio tworzy nieprawdopodobną i niebywałą historię zarówno klubu Barcy, jak i światowego futbolu, napędza dumą wszystkich kibiców Barcy, którzy cierpieli przez długie lata z powodu braku spektakularnych i rewelacyjnych sukcesów na Starym Kontynencie. *Oczywicha*, że to nie jest tylko zasługa Lio, ale powiedzmy sobie szczerze, że jest główną siłą napędową Azulgrany (<https://www.fcbarca.com>);

Byłem na tym slyngers party i *rzeczywicha* było z 5 Murzynów (<http://ufoforum.forumotion.com>).

Z zagadnień formalnych należy jeszcze zwrócić uwagę na dosyć częste wypadki ucięć towarzyszących procesowi sufiksacji. Ucięciu może podlegać sufiks dodany wcześniej w procesie derywacji lub niemorfologiczny ciąg fonemów⁵, np. *psotnicha* < *psotnica*, *rozpierzdzicha* < *rozpierzducha*, *rudzielicha* < *rudzielec*, *słodzicha* < *słodki*, *studencicha* < *studentka*. Trzeba jednak zauważyć, że nie zawsze łatwo ustalić, jaki wyraz jest rzeczywiście podstawą słowotwórczą, możliwa jest bowiem wielomotywacyjność, np. *studencicha* może być derywatem od *studentka* lub *student*; *teścicha* od *teściowa* lub *teść*; *dewocicha* od *dewot* lub *dewotka*. Z tym wiąże się też kwestia zaliczenia derywatów do określonych kategorii (w wypadku wymienionych przykładów – do nazw żeńskich lub nazw ekspresywnych).

Niektóre z derywatów urobionych za pomocą tego sufiksu funkcjonują jako rzeczowniki dwurodzajowe, np. *bystrzycha*, *cwaniaczycha*, *porządnicha*, podobnie jak jest to w wypadku ekspresywów osobowych zakończonych na *-a* typu *ciamajda*, *oferma* w polszczyźnie ogólnej. Rodzaj męski derywatów z *-icha/-ycha* dokumentują poniższe cytaty:

Apelował do swoich kolegów przedsiębiorców by nie zamawiali mniejszych koszy na śmieci skoro zawsze mieli większe, bo co zrobią z nadwyżką śmieci? *Bystrzycha* z KRC nie zadał pytania dlaczego tak zrobili, bo wiadomo, że za taki sam kosz zapłaciliby zamiast 200zł aż 500zł (<http://forum.gazeta.pl>);

Mhmmhmm, jaki *porządnicha* się zrobił z Onomy ostatnio (<https://star-wars.pl>).

W wyekscerpowanym materiale pojawiły się też derywaty z przyrostkiem *-icha/-ycha* poświadczane wyłącznie w rodzaju męskim, np. *gitarzycha*, *graczycha*, *kanarzycha*:

Choć bardziej lubię albumy solowe, na prawdę świetny *gitarzycha* (<https://forum.magazyn-gitarzysta.pl>);

Dodam swoje 5 groszy... – no i co z tego że przegrał w finale?? A pamiętasz kiedy ostatnio Pogoń grała w jakimś finale? Przyda się nam taki *graczycha* (<http://forum.pogononline.pl>);

Jadę tramwajem. Na szczęście żaden podły *kanarzycha* nie nasunął się pod rękę. Na jego szczęście. I moje. Z resztą... tak. Lubię sobie w duchu pogrozić (<https://preacherasinner.blogspot.com>).

Nierzadkie są wypadki polisemiczności w obrębie derywatów z omawianym formantem, na przykład *cycolicha* to ‘kobieta mająca cycole – duże piersi’, a także ‘niemowlę płci żeńskiej karmione piersią’, *czyścicha* to ‘kobieta lubiąca czystość’ lub ‘wódka’, *klapicha* to ‘kobieta rozwiązała’ oraz ‘wieko, klapa’; *rozwalicha* – ‘kobieta rozwiązała’, ‘dziewczynka, która pod wpływem stresu szeroko rozrzuciła ręce i nogi’ lub ‘rozłożysta roślina’⁶. Zilustrujmy to kilkoma cytatami z ostatnim z wymienionych przykładów:

⁵ O roli ucięć towarzyszących sufiksacji pisze Iwona Burkacka (2007).

⁶ Na marginesie warto zauważyć, że rzeczownik *rozwalicha* ‘stary, walący się dom’ znajdziemy w wierszu Bolesława Leśmiana *W słońcu*: „Zwiesza się poza płot spylona rozwalicha” – wyraz ten jest interpretowany przez badaczy literatury jako neologizm utworzony przez poetę (Papierkowski 1962: 153).

Facio (bo chyba nie żołnierz) leży zupełnie odsłonięty, ale nie o to chodzi. On ma nogi rozłożone jak stara *rozwalicha* (<https://marucha.wordpress.com>);

Jest nadwrażliwa emocjonalnie i sensorycznie czyli wszelkie suszarki, wiertarki, odkurzacze a zwłaszcza mikser to była wielka trauma dla niej. W wózku rozkładała nie tylko rączki szeroko, ale nóżki też (taka mała *rozwalicha* ;P). Miała obniżone napięcie mięśniowe (bardzo) (<http://forum.gazeta.pl>);

Ja nie wiem... dałam w ubiegłym roku dużo kompostu, teraz podlewam tak jak cały ogród flowitem od czasu do czasu... i taaaakie wielgaśne wyrosły. Nie podobają mi się takie wielkie, miały być niskie, zwarte kępy a są wysokie *rozwalichy*... konkurują z różami obok, a miały stanowić dodatek do róż (<https://www.ogrodowisko.pl>).

Bez wątpienia u podstaw wzrastającej popularności sufiksu *-ichal/-ycha* leży jego wartość ekspresywna. Sufiks jest przyłączany i do podstaw neutralnych (np. *gitarzycha, mleczycha, wronicha*), i do podstaw ujemnie nacechowanych (np. *morda, nicpoń, szkapa*). Formacje z tym przyrostkiem to zawsze jednostki o silnym nacechowaniu ekspresywnym, zarówno pejoratywnym, jak i melioratywnym⁷. Ta dwubiegunowość nie jest niczym dziwnym. Jak napisał Paweł Smoczyński (1963: 57): „Zabarwienie emocjonalne to zjawisko niestałe i przemijające. Niestalość jego uwidocznia się w łatwym przechodzeniu od zabarwienia dodatniego do ujemnego i odwrotnie”. Wśród omawianych formacji słowotwórczych występują derywaty o zintensyfikowanej ekspresywności, „czego formalnym wykładnikiem jest podwojenie formantu” (Grabias 1980: 165), np. *babulicha, biedulicha, brzydulicha, pyskulicha, zezolicha, ziomalicha*.

Zwróćmy również uwagę na pewien szczegół z zakresu fleksji omawianych formacji. W wyekscerpowanych tekstach poświadczono są przeważnie te formy fleksyjne, w których nie występuje alternacja *ch* : *sz*. Różnie można to tłumaczyć. Może chodzić o względy artykulacyjne – niekiedy dochodziłoby do powstania trudnych do wymówienia form, np. C. lp. *bystrzysze, śmiecisze, teścisz* (*bystrzycha, śmiecicha, teścicha*). Poza tym wyrazy z tym sufiksem, będące w większości okazjonalizmami, w postaci z alternacją w sufiksie mogłyby być nieczytelne, np. C. lp. *raszplisze, suczysze, torbisze* (*raszplicha, suczycha, torbicha*). Może też chodzić o tę wyrazistą wartość ekspresywną, którą wnosi spółgłoska *ch*. Jak stwierdził P. Smoczyński (1963: 24), „wszędzie tam, gdzie element *-ch-* w takiej czy innej formie wtargnie do morfologicznej formacji, towarzyszy jemu wyraziste zabarwienie emocjonalne”.

Formacje z sufiksem *-ichal/-ycha* w Internecie to wyrazy w przeważającej większości o niskiej lub bardzo niskiej frekwencji. Zwykle mają zaledwie kilka poświadczeń tekstowych, niemają też grupy wyrazów, które w całym zasobie Internetu wystąpiły tylko raz. Zdarzają się jednak i takie, które cechuje powtarzalność u różnych autorów, wyższa częstotliwość występowania i dłuższa obecność w języku, choć o stabilizacji w zasobie leksykalnym potocznej odmiany polszczyzny mówić nie można. Do takich należą między innymi *bystrzycha, chłopicha, pięknicza, teścicha, zgrabnicza*. Na tym tle wyjątkowo przedstawia się sytuacja nazw przyrodniczych, zwłaszcza niektórych fitonimów, które mają relatywnie wysoką frekwencję. Dla przykładu

⁷ Także w zakresie nazw własnych ten sufiks jest używany w celu nadania odpowiedniego zabarwienia emocjonalnego, połączonego z wyrażeniem oceny, zwykle negatywnej, np. *Kopaczycza, Klintonicza, Merkelicza* (Kucharzyk 2017).

stulicha (*Descurainia*) – 21 500 stron, *zroślicha* (*Syngonium*) – 15 700. Bardzo rozpowszechniona jest też nazwa ważki – *lecicha* (*Orthetrum*) – 17 600 stron⁸. W zasadzie te nazwy mają już status terminów i nie są nacechowane ekspresywnie. Pojawiają się choćby w specjalistycznych periodykach czy w internetowych wydaniach różnych encyklopedii.

Duży liczebnie zbiór leksemów z sufiksem *-icha/-ycha*, pomimo zasadniczo niskiej frekwencji poszczególnych derywatów, dowodzi, że następuje powielanie określonego modelu słowotwórczego i że tkwi w nim potencjał do tworzenia coraz to nowych struktur, które być może nie wejdą nigdy na stałe do języka, nie zostaną uwzględnione w słownikach, ale stanowią przejaw inwencji twórczej użytkowników języka oraz istotny komponent ich wypowiedzi. Występowanie tych derywatów w wypowiedziach internautów to bez wątpienia rezultat dążenia użytkowników języka do odświeżania zasobu ekspresywizmów. Omawiany sufiks jest charakterystyczny dla gwar, można byłoby więc wysunąć hipotezę, że stamtąd przeszedł do języka potocznego. Wyrazy zapożyczone z gwar lub zawierające w strukturze morfemy charakterystyczne dla gwar są oryginalne, silnie nacechowane i dobrze spełniają funkcję środka ekspresji.

Dystrybucja i frekwencja sufiksu *-icha/-ycha* w języku potocznym, nieproduktywnego w historii języka polskiego i we współczesnej polszczyźnie, potwierdza, że język może ewoluować w sposób nie zawsze przewidywalny. Konieczne jest badanie tych procesów, by dokumentować podlegającą ciągłym przeobrażeniom potoczną odmianę języka ogólnego.

Bibliografia

- Bąk S. 1968: *Gwara okolic Kramska w powiecie konińskim (Zarys fonetyki i słowotwórstwa)*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.
- Burkacka I. 2007: *Ucięcia w procesie sufiksacji*, „LingVaria” II, nr 2, s. 55–66.
- Cyran W. 1960: *Gwary polskie w okolicach Siedlec*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Łódź.
- Cyran W. 1977: *Tendencje słowotwórcze w gwarach polskich*, Łódzkie Towarzystwo Naukowe, Łódź.
- Ćwik W. 1909: *Badania stylometryczne nad językiem Juliusza Słowackiego*, [w:] *Księga pamiątkowa ku uczczeniu setnej rocznicy urodzin Juliusza Słowackiego*, t. 2, Staraniem i nakł. Komitetu Obchodu Setnej Rocznicy Urodzin Juliusza Słowackiego, Lwów, s. 1–103 (online: <http://kpbc.ukw.edu.pl/dlibra/plain-content?id=91830>, dostęp: 25 stycznia 2019).
- Dunaj B. 1994: *Kategoria oficjalności*, [w:] Z. Kurzowa, W. Śliwiński (red.), *Współczesna polszczyzna mówiona w odmianie opracowanej (oficjalnej)*, Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych „Universitas”, Kraków, s. 23–31.
- Gaertner H. 1934: *Gramatyka współczesnego języka polskiego*, cz. 3, t. 1: *Słowotwórstwo*, Książnica–Atlas, Lwów–Warszawa.
- Grabias S. 1980: *O ekspresywności języka. Ekspresja a słowotwórstwo*, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin.
- Grzegorzczkova R. 1981: *Zarys słowotwórstwa polskiego. Słowotwórstwo opisowe*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- Grzegorzczkova R., Puzynina J. 1979: *Słowotwórstwo współczesnego języka polskiego. Rzeczowniki sufiksalne rodzime*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- Indeks 1991: *Indeks a tergo do Słownika gwar kaszubskich Bernarda Sychty*, oprac. B. Ročlawski, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław 1991.
- Kleszczowa K. (red.) 1996: *Słowotwórstwo języka doby staropolskiej. Przegląd formacji rzeczownikowych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
- Kowalska A. 1993: *Mazowiecko-podlaskie zasięgi sufiksu -icha w nazwach pospolitych i własnych*, [w:] S. Warchoł (red.), *Systemy onomastyczne w słowiańskich gwarach mieszanych i przejściowych*, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin, s. 201–218.

⁸ Sprawdzenia dokonano 25 stycznia 2019 r. Posłużono się w tym celu wyszukiwarką Google.

- Kucharzyk R. 2017: *Użycie nazwisk żeńskich z sufiksem -icha/-ycha jako przykład dialektyzacji antropimów (na przykładzie nazwisk kobiet ze świata polityki)*, „Onomastica” LXI, nr 2, s. 277–287.
- Marciniak-Firadza R. 2013: *Nazwy osobowych wykonawców czynności w gwarach małopolsko-mazowieckiego pogranicza językowego, cz. 1: Studium słowotwórczo-leksykalne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Moszyński L. 1958: *Szkic monograficzny gwary wsi Rudy powiat Puławy*, „Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej”, nr 3, s. 7–60.
- Papierkowski S.K. 1962: *Słowotwórcze neologizmy Bolesława Leśmiana*, „Pamiętnik Literacki”, t. 53, z. 1, s. 143–180.
- Reichan J. (red.) 1999: *Indeks alfabetyczny wyrazów z kartoteki „Słownika gwar polskich”*, Wydawnictwo Instytutu Języka Polskiego Polskiej Akademii Nauk, Kraków.
- Rejter A. 2006: *Leksyka ekspresywna w historii języka polskiego. Kulturowo-komunikacyjne konteksty potoczności*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
- SGP PAN: *Słownik gwar polskich*, t. 1–10, t. 1 – red. M. Karaś, J. Reichan, t. 2–5 – red. J. Reichan, S. Urbańczyk, t. 6 – red. J. Okoniowa, J. Reichan, t. 7–8 – red. J. Okoniowa, J. Reichan, B. Grabka, t. 9 – red. J. Okoniowa, J. Reichan, B. Grabka, R. Kucharzyk, t. 10 – red. B. Grabka, R. Kucharzyk, t. 1–3, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław, t. 4–10, Instytut Języka Polskiego Polskiej Akademii Nauk, Kraków 1977–2018.
- Sierociuk J. 1999: *Formanty wschodniopolskie w gwarach Wielkopolski?*, [w:] Z. Krążyńska, Z. Zagórski (red.), *Poznańskie Spotkania Językoznawcze*, t. 5, cz. 2, Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Poznań, s. 73–79.
- SJPdP: *Słownik języka polskiego*, red. W. Doroszewski, t. 1–11, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1958–1969.
- Sławski F. (red.) 1974: *Słownik prasłowiański*, t. 1, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław.
- Smoczyński P. 1963: *Słowiańskie imiona pospolite i własne z podstawowym -ch- w części sufiksальной*, Łódzkie Towarzystwo Naukowe, Łódź.
- Warchoń S. 1973: *O ekspresywnej funkcji formantów tworzących nazwiska synów, córek i żon w gwarach ziemi stężyckiej*, „Rozprawy Komisji Językowej Łódzkiego Towarzystwa Naukowego”, t. 19, s. 161–173.
- Wożyła-Świerzowska M. 1974: *Prasłowiańskie nomen agentis*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.
- Zaręba A. 1983: *Formy nazwisk żon i dzieci w dialektach języka polskiego*, [w:] A. Zaręba, *Pisma polonistyczne i slawistyczne*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa–Kraków, s. 500–569 [przedruk z „Onomastica” XI, 1966, s. 320–344; XII, 1967, s. 232–275].

Summary

Formations with the *-icha/-ycha* suffix in Internet users' statements

Keywords: word-formation, expressive lexis, *-icha/-ycha* suffix, Internet, colloquial Polish, Polish local dialects.

The topic of the article is the occurrence of a new type of word formations with the *-icha/-ycha* suffix, e.g. *bystrzycha*, *teścicha*, *wronicha* in the Polish colloquial language. Numerous examples of such formations may be found in language on the Internet. The analysis was carried out on the basis of more than 180 derivatives representing several word-forming categories, among others expressive and augmentative names, attributive names and feminine names. The presence of a formation with this suffix in colloquial language may be the result of the influence of Polish local dialects.